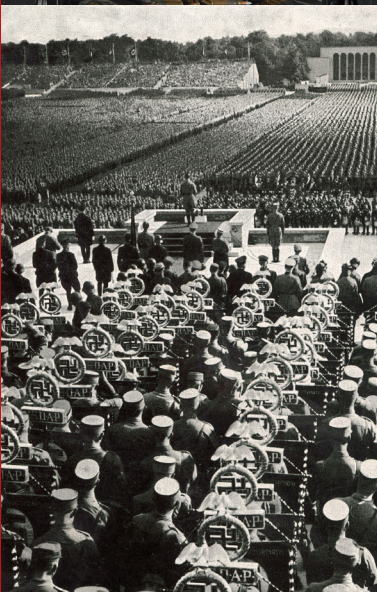

Bei Flakfeuer
gegen Splitterwirkung sofort
Deckung suchen!

DE TWEEDE WERELDOORLOG *DE LUCHTOORLOG*

Dossier voor het 5e en 6e middelbaar

Educatieve Dienst

Koninklijk Museum van het
Leger en de Krijgsgeschiedenis

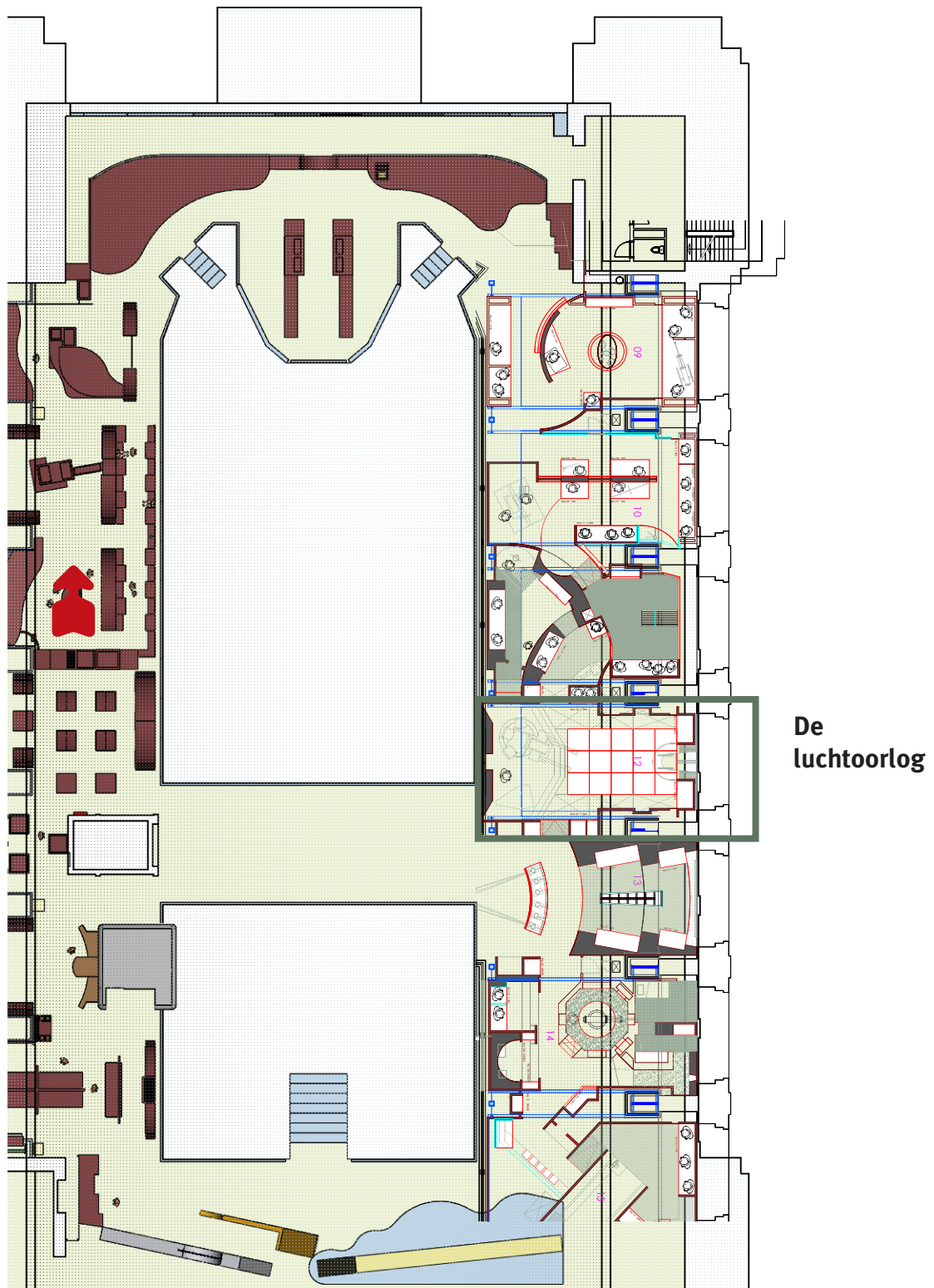

War
Heritage
Institute

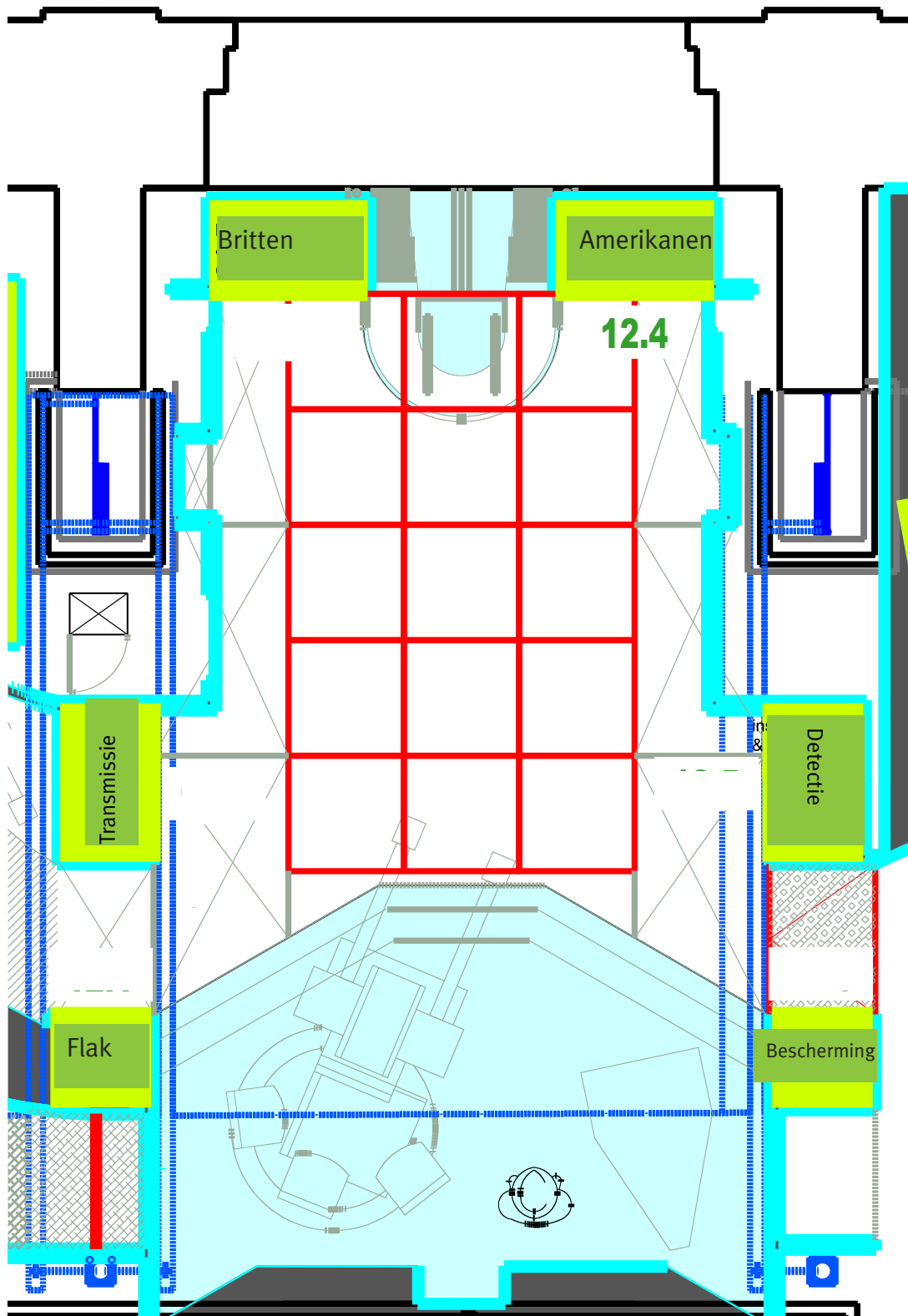
Inhoudstabel

<i>De luchtoorlog</i>	
Plan	3
Vóór het bezoek	5
Tijdens het bezoek	8
Activiteitenfiche	12
Activiteitenfiche (oplossing)	14
Glossarium	16
Bibliografie	19
Het pedagogische aanbod van het WHI	22

Plan 2^e verdieping

Plan van de afdeling

Vóór het bezoek

De luchtoorlog 1940-1945

Terreur uit de lucht

Al tijdens de Eerste Wereldoorlog worden luchtbombardementen op burgers uitgevoerd. Het doel van deze aanvallen is het terroriseren van de bevolking om zo het moreel en de vechtlust te breken. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog en vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt deze praktijk verder uitgebreid. Steeds meer en steeds grotere bommenwerpers gooien elk soms tot honderden kilo's aan bommen af. Daarbij moet ook het economisch hart van de vijand worden geraakt: industriegebieden en productiecentra

vormen een geliefd doelwit.

Duitsland zet de toon. Na bombardementen op Warschau in september 1939 en Rotterdam in mei 1940, worden de Britse steden gevisieerd. Zogenaamd strategische bombardementen doden tienduizenden burgers en maken volledige wijken met de grond gelijk.

Ook de geallieerden opteren voor luchtbombardementen. Met de intrede van de Verenigde Staten worden de bombardementen op Duitsland opgevoerd. Ook bezet Europa lijdt onder de bommen. Tijdens de laatste oorlogsmaanden zetten de westerse geallieerden alles op alles om Duitse industriële en militaire centra, maar ook steden in lichterlaaie te zetten. Het levert honderdduizenden gewonde, dode en dakloze burgers op. Enkel de Sovjet-Unie speelt niet mee: haar verouderde vliegtuigstoelen kunnen dergelijke acties niet aan.

Thema: technische nieuwigheden De strategische bombardementen

De Britten en de strategische bombardementen

In 1936 ontstaat binnen de *Royal Air Force Bomber Command*, een gespecialiseerd opperbevel om het beleid van Britse strategische aanvallen te verwezenlijken. Vanaf september 1939 voert *Bomber Command* enkele aanvallen uit op Nazi-Duitsland.

Hamburg, augustus 1943, © BPK, Berlijn

De bommenwerpers vliegen eerst overdag, later ook 's nachts. Nachtbombardementen zijn veiliger, maar missen nauwkeurigheid. Vooral door de installatie van een geavanceerd Duits interceptiesysteem stapelen de Britse verliezen zich op en moet *Bomber Command* eind 1941 de aanvallen op Duitsland staken. *Bomber Command* legt zich vervolgens toe op doelwitten in de bezette gebieden. Later herzielt *Bomber Command* zijn aanvalstactiek op het hele continent. Op initiatief van de pasbenoemde *Air Chief Marshal* Arthur Harris bombardeert *Bomber Command* nu enkel

nog gebieden, het zogenaamde *Area Bombing*. Deze grootschalige aanvallen op vijandelijke steden richten zich niet langer op nauwkeurig vastgestelde doelwitten, maar mikken op het vernietigen van uitgestrekte woon-gebieden. Op die manier hoopt *Bomber Command* het moreel van de Duitse bevolking te breken, vooral van de arbeiders. De strategie wordt eerst uitgetest in mei 1942 bij Keulen bij later herhaald in tal van andere Duitse steden.

De Amerikanen en de strategische bombardementen

De *US Army Air Force (USAAF)* neemt vanaf juni 1941 fors toe in mankracht en toestellen. Vanaf maart 1942 beschikt de Amerikaanse luchtmacht over twintig eenheden die op verschillende plaatsen actief zijn. In de zomer van 1942 slaat het *VIII Bomber Command (Eight Air Force)* vanaf januari 1944) haar tenten op in Groot-Brittannië. Zij vormt de ruggengraat van het strategische luchtoffensief tegen Duitsland en de bezette gebieden. Haar toestellen bestoken vanaf augustus 1942 doelwitten in Frankrijk, België en Nederland. Kort na de intergeallieerde conferentie van Casablanca in januari 1943 wordt ook Duitsland onder vuur genomen. Vanaf november 1943 krijgt ze de hulp van de in Italië gelegerde *Fifteenth Air Force*. Deze lanceert talloze raids op Oostenrijk, Noord-Italië en de Balkan, met name op de olievelden van Ploiesti.

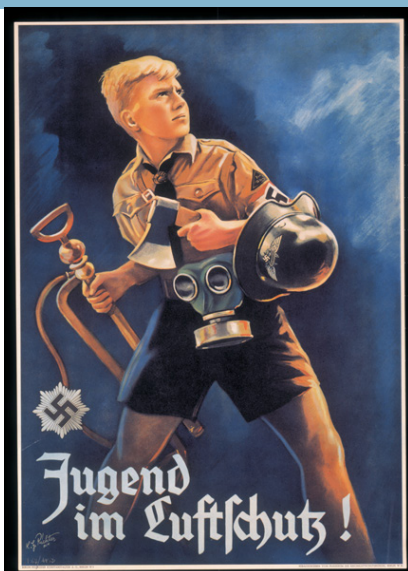
Ondanks de waarschuwingen van de Britten blijven de Amerikanen trouw aan hun tactiek van *Daylight Precision Bombing*. Hun zware bommenwerpers opereren bij daglicht vanop zeer grote hoogte en mikken vooral op economische en militaire doelwitten. Ze zijn er vast van overtuigd dat hun zwaarbewapende toestellen die in grote formaties vliegen elkaar kunnen beschermen. Maar zonder escortes gaan

Hamburg, 1944, © Bundesarchiv, Koblenz

onnoemelijk veel bommenwerpers en hun bemanningen verloren. In 1943 beslist de staf daarom de aanvallen op Duitsland voorlopig te staken. Enkele maanden later herbeginnen ze, maar nu escorteren jachtvliegtuigen met een grote actieradius de bommenwerpers. Ze kunnen nu het volledige vijandelijke grondgebied bestoken.

Thema: technische nieuwigheden Impact van de strategische bombardementen

© DHM, Berlijn

Het effect van de strategische bombardementen op het moreel van de Duitse bevolking en op de Duitse oorlogseconomie is sterk omstreden. Deze uiterst dodelijke (300.000 tot 600.000 Duitse burgerdoden en 160.000 doden bij de geallieerde vliegtuigbemanningen) en allesverwoestende (20% van de gebouwen gaat in de vlammen op en 7,5 miljoen mensen blijven dakloos achter) aanvallen leveren voor de geallieerden niet het verhoopte resultaat op.

De door propaganda beïnvloede Duitse bevolking is door de eerste aanvallen aanvankelijk enkel verontwaardigd. Na de bombardementen van Hamburg en Berlijn in de zomer van 1943, en door de militaire tegenslagen in Stalingrad en Tunis, zakt hun moreel tot een dieptepunt.

Dankzij de efficiënte organisatie van de oorlogsindustrie door Albert Speer vanaf 1942, stijgt de Duitse productiviteit.

Toch ondervindt de Duitse oorlogsproductie wel degelijk effect van de geallieerde bombardementen. Om de productieketen niet in gevaar te brengen worden de fabrieken onder de grond verstopt, opgesplitst en verspreid over het hele grondgebied. Deze decentralisering doorkruist het door Speer gewenste rationaliseringsproces. Afgezien van de directe schade aan de industrie zijn het vooral de bombardementen op wegen, waterwegen en spoorwegen die het rendement in gevaar brengen. De in de vier hoeken van Duitsland geproduceerde onderdelen bereiken soms met moeite de fabrieken waar ze worden geassembleerd.

Alhoewel de strategische aanvallen op Duitsland niet het gewenste effect hebben op het moreel van de Duitse bevolking, hebben ze toch het regime verplicht om aanzienlijke hoeveelheden middelen in te zetten voor de luchtafweer of de puinruiming. Albert Speer, minister van bewapening en oorlogsproductie stelt het als volgt: *“De bombardementen hebben een tweede front geopend, lang vóór de invasie van Europa.”*

Tijdens het bezoek

De luchtoorlog

Thema: de burgerbevolking

Reeds vóór de oorlog waarschuwt de in 1933 opgerichte *Reichsluftschutzbund (RLB)* of de Rijksluchtbeschermingsbond de Duitse bevolking voor eventuele chemische, bacteriologische of luchtaanvallen. Op het hoogtepunt van de Brits-Amerikaanse aanvallen kan de per wijk gestructureerde *Luftschutz* rekenen op zo'n kleine twintig miljoen - vooral vrouwelijke - hulpkrachten. Zij signaleren branden en helpen de brandweerlui bij het blussen. Ze ruimen puin en staan de slachtoffers bij. Nationaal-Socialistische organisaties zoals de *NS-Volkswohlfahrt (NSV)* of de partijorganisatie voor bijstand nemen vrij snel de fakkel over en verdelen maaltijden of zorgen voor tijdelijk onderdak. Geconfronteerd met het gevaar van de luchtaanvallen wordt geleidelijk aan een netwerk van schuilplaatsen gebouwd. Kelderverdiepingen van huizen en openbare gebouwen worden omgebouwd tot schuilkelders. Ze bieden slechts beperkte bescherming. Wie daar zijn toevlucht zoekt, kan immers nog stikken, verkolen of bedolven raken onder puin. In de steden en hun randgebieden worden ook natuurlijke of aangelegde onderaardse ruimten opgevorderd en ingericht om mensen onderdak te bieden of om archieven en kunstschaten te herbergen. Deze bunkers worden vanaf 1943 massaal aangelegd. Ze vormen een bevoorrecht schuiloord waar de voor de oorlogsinspanningen broodnodige arbeiders en later de fabrieken zelf onderdak vinden. Tegelijkertijd zetten de nazi-autoriteiten een programma op voor evacuatie en verhuizing van de bevolking naar gebieden die minder blootgesteld zijn aan aanvallen. Zo worden bijna 2,5 miljoen kinderen naar het platteland gestuurd in het kader van de *Kinderlandverschickung*. De historische steden met hun smalle en bochtige straatjes waar het vuur zich genadeloos snel kan verspreiden, worden ontruimd, de inwoners geëvacueerd naar de veiliger geachte voorsteden. Veel stedelingen zoeken trouwens spontaan hun heil buiten de stad. Luchtalarm en afdalingen naar een schuilkelder vormen dagelijkse kost voor hen die in de risicozones blijven. Het gecombineerde effect van de spring- en brandbommen veroorzaakt soms een ware 'vuurzee' die neerdaalt over de steden en hun inwoners.

Verduisteringslamp,
Duitsland, WHI, Brussel

Bombardementen van 13-14 februari 1945 op Dresden.

“Voor mij strekte zich een grote, onherkenbare plek uit, met middenin een reusachtige bomkrater. Ontploffingen, licht zoals overdag, lawaai van inslaande bommen. (...) Alles rondom ons stond in vuur en vlam. Ik kon geen enkel detail onderscheiden, ik zag enkel overal vlammen, ik hoorde het lawaai van het vuur en van de storm, ik voelde een ongelooflijke innerlijke spanning. (...) Een groep mensen klauterde over de tuinen heen om de Brühlterrasse (terrassen die uitkijken over de Elbe) te bereiken; ze moesten rakelings langs de brandhaarden gaan, maar hogerop was het zeker wat makkelijker ademen en was het zeker wat koeler. Daarna bevond ik me boven, in de stormwind en de gensterregen. (...) In de wijde omgeving, niets anders dan een zee van vuur. (...) Hier, langs de oever van de stroom, waar talloze mensen heen en weer liepen, of waar ze gekampeerd hadden, lege hulzen, lang en hoekig, stukken van brandbommen in de omgewoelde grond. Vele huizen van de straat hogerop stonden nog in lichterlaaie. Hier en daar langs de weg lagen lijken, ineengekrompen en eigenlijk herleid tot een hoopje kleren. (...) De mensen wat verderop waren er blijkbaar in geslaagd enkele kleine dingen te redden, ze droegen op karren lakens en dekens mee, of andere dergelijke objecten, of ze zaten op kisten en balen.”

Victor KLEMPERER, *Je veux témoigner jusqu'au bout. Journal 1942-1945*. Parijs, Seuil, 2000, pp.620-25.

Thema: technische nieuwigheden Radars, Pathfinders, Norden-Vizier

De radar

De Duitse vorderingen betreffende de detectie (Freya radar) en onderschepping van bombardementsvliegtuigen dwingt de geallieerden om weerwerk te bieden op het gebied van technische vernieuwingen. De eerste nachtelijke bombardementen die de Britten eind december 1941 uitvoeren, mislukken door de afwezigheid van jachttoestellen (hun actieradius ligt niet ver genoeg) om de bommenwerpers te beschermen en het ontbreken van radiobesturing. Bovendien werden de doelwitten verkeerd doorgegeven. Door de geboekte vooruitgang worden het daaropvolgende jaar echter doeltreffender bombardementen uitgevoerd: de piloten worden via de radar tot boven hun doelwit geleid en er worden *windows* (stukjes aluminium) gedropt om de Duitse radar te misleiden.

De "Pathfinder"

Op 30 mei 1942 past het *Bomber Command* boven Keulen een nieuwe tactiek toe: het aanvallen bombardieren van een belangrijk doelwit met meer dan 1.000 bommenwerpers. Om precisiebombardementen te kunnen uitvoeren, dropt een formatie Mosquito's vooraf markeringsbommen (*Pathfinders*) boven de stad. De Mosquito is een erg snel en wendbaar jacht- en bombardementsvliegtuig, dat laag genoeg kan vliegen om aan de Duitse jagers te ontsnappen. Wanneer het doelwit eenmaal gemarkeerd is, kunnen de bombardementsvliegtuigen met meer precisie toeslaan. Na het droppen van de bommen worden er foto's genomen om de schade die de raid heeft veroorzaakt achteraf te evalueren en lessen te trekken om nog meer precisie te halen bij een volgende raid. Het *Bomber Squad* zal deze aanvalstactiek gedurende de ganse oorlog blijven toepassen.

Norden-vizier, US Army, 1941, WHI, Brussel

De Norden-vizier

De Amerikanen bombardieren overdag en vanop 6 tot 7 km hoogte. Ze maken gebruik van Norden-viziers en worden bijgestaan door jachtvliegtuigen met een grote actieradius. Het Norden-vizier laat toe om de bom exact op het moment te droppen waarop ze doel zal raken. Het bepaalt ook de lucht- en de windsnelheid, de windrichting, de hoogte en de hoek van waaruit moet worden geschoten en het berekent welke baan te de bom zal afleggen. Deze methode is echter niet 100 % betrouwbaar...

Thema: propaganda

De geallieerden en de Duitsers vechten het ook via propagandapamfletten uit. Die worden per vliegtuig gedropt en zijn zowel voor de burgers als voor soldaten bedoeld. Het ene kamp probeert het moreel van het andere kamp onderuit te halen door vernietiging en verwoesting te voorspellen, de soldaten tot desertie aan te zetten en de bevolking tegen haar leiders op te zetten omdat die laatsten de mensen misleiden en iedereen in een catastrofe meetrokken. Het vlugschrift hiernaast "*Die Festung Europa hat kein Dach*" (De vesting Europa heeft geen dak) dateert uit 1942 en werd door de Britten tijdens verschillende raids boven Duitsland gedropt. De Duitse bevolking diende ervan overtuigd te worden dat de strijd verloren was

© cegesoma

omdat de geallieerden steeds meer bommen produceerden en omdat die bommen de Duitse steden en industrie volledig gingen verwoesten. De duidelijke tekening die de maat van de Duitse en geallieerde bommen vergelijkt, vestigt de aandacht op de grotere destructieve kracht van de geallieerden.

Activiteitenfiche

De luchtoorlog

Thema: de burgerbevolking

In de Tweede Wereldoorlog sterven duizenden burgers tijdens de bombardementen van steden, fabrieken of communicatieknooppunten. Verschillende organisaties proberen de hulpverlening te organiseren.

Zoek in de vitrine een aantal objecten waarmee je kunt waarschuwen voor / jezelf kunt beschermen tijdens een bombardement. Som ze hier op en leg ook uit waarvoor ze dienden.

.....

.....

.....

Thema: technische nieuwigheden

Waarmee onderscheppen de Duitsers vijandelijke vliegtuigen?

.....

Waarmee weten de geallieerde vliegtuigen de Duitse radar te misleiden? Beschrijf hoe het eruit ziet en waarvoor het dient.

.....

Waarvoor dient het Norden-vizier?

.....

Thema: propaganda

Gebruik onderstaande fiche om de affiche ‘Les femmes et les enfants d’Europe...’
(‘De Europese vrouwen en kinderen ...’) te analyseren.

Titel van de affiche:

Gebruikte slogan

.....

.....

Beschrijf de compositie (is ze symmetrisch of asymmetrisch, wat staat op de
voorground/achtergrond, welke symbolen, ...):

.....

.....

Welke kleuren:

Waarom?

Wat voor lettertype:

Welke reactie / welke gevoelens wil deze affiche oproepen? Duid de goede
antwoorden aan: angst, vaderlandsliefde, afschuw, trots, verbondenheid,
vertrouwen in de toekomst, de vijand afschilderen als een slechterik, macht,
verontwaardiging, hoop op een beter leven, afkeuring, liefde voor de natuur.

Wat is het doelpubliek?.....

Is de boodschap overtuigend / makkelijk te begrijpen?.....

.....

Activiteitenfiche (oplossing)

De luchtoorlog

Thema: de burgerbevolking

In de Tweede Wereldoorlog sterven duizenden burgers tijdens de bombardementen van steden, fabrieken of communicatieknooppunten. Verschillende organisaties proberen de hulpverlening te organiseren.

Zoek in de vitrine een aantal objecten waarmee je kunt waarschuwen voor / jezelf kunt beschermen tijdens een bombardement. Som ze hier op en leg ook uit waarvoor ze dienen.

Sirene: om alarm te slagen

Helm: gedragen door een lid van de passieve luchtbescherming

Zandzakje: om de vlammen mee te doven

Verduisteringslamp: om 's avonds /s nachts geen gemakkelijk doelwit te zijn voor de bombardementsvliegtuigen

Gasmaskers: bescherming voor als er gas vrijkomt door de explosies

Vuurvaste handschoenen: bescherming tegen de hitte en de vlammen

Thema: technische nieuwigheden

Waarmee intercepteren de Duitsers vijandelijke vliegtuigen?

Radar, luchtafweergeschut (de Flak) en jachtvliegtuigen

Waarmee weten de geallieerde vliegtuigen de Duitse radar te misleiden? Beschrijf hoe het eruit ziet en waarvoor het dient.

Ze gebruiken 'Windows', metalen strippen die ze droppen om de vijand te doen geloven dat er veel meer vliegtuigen op hen afkomen dan er in werkelijkheid zijn.

Waarvoor dient her Norden-vizier?

Om de bommen met meer precisie af te werpen en burgerslachtoffers te vermijden.

Thema: propaganda

Gebruik onderstaande fiche om de affiche ‘Les femmes et les enfants d’Europe...’ (‘De Europese vrouwen en kinderen ...’) te analyseren.

Titel van de affiche:

Gebruikte slogan:

De vrouwen en kinderen van Europa beschuldigen.

Beschrijf de compositie (is ze symmetrisch of asymmetrisch, wat staat op de voorgrond/achtergrond, welke symbolen, ...):

Een rouwende moeder (op de voorgrond) houdt haar dode kind in de armen. Op de achtergrond zien we een verwoeste kathedraal tenmidden van de ruïnes, waarin getroffen burgers op zoek zijn naar een schuilplaats en/of naar hun bezittingen.

Welke kleuren:

Het grijsblauw van de afbeelding en het rood van de tekst/het bloed verwijzen naar het verdriet (de rouw) en de woede (de beschuldiging)

Wat voor lettertype:

Een vet lettertype om de boodschap te benadrukken

Welke reactie / welke gevoelens wil deze affiche oproepen? Duid de goede antwoorden aan: angst, vaderlandsliefde, afschuw, trots, verbondenheid, vertrouwen in de toekomst, de vijand afschilderen als een slechterik, macht, verontwaardiging, hoop op een beter leven, afkeuring, liefde voor de natuur.

Wat is het doelpubliek?

De bevolkingen van de bezette landen

Is de boodschap overtuigend / makkelijk te begrijpen?

Op 12 januari 1940 bombarderen de Britten Westerland op Sylt, een eiland voor de Deense kust vanwege de Duitse watervliegtuigenbasis die zich daar bevindt. De Duitsers maken hiervan gebruik om de geallieerden van oorlogsmisdaden te beschuldigen.

Asmogendheden

Bondgenootschap tussen Duitsland, Italië en Japan. Ze werden ook de Axis genoemd. Japan, Duitsland en Italië sluiten een overeenkomst waarin zij beloven elkaar te zullen steunen als de Verenigde Staten een van hen aanvalt.

Atlantikwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 2.500 kilometer langs de grens van Noorwegen, Denemarken, Duitsland, Nederland, België en Frankrijk. De Duitsers waren nog het meest beducht op het gevaar van de zee. De geallieerden waren in de lucht zeker niet sterker maar een verrassingsaanval zou zeker vanaf de zee komen. De Duitsers bouwden duizenden bunkers langs de kust van Noorwegen tot aan het uiterste puntje van Zuid-Frankrijk. Op het strand en in de duinen werden landmijnen geplaatst.

Atoombom

Raketten met kernkoppen die enorme schade en tienduizenden doden veroorzaakten op 6 (Hiroshima) en 9 (Nagasaki) augustus 1945. Japan gaf zich hierna onvoorwaardelijk over.

BBC

De BBC zorgde ervoor dat Radio België uit kon zenden en bezet België kon toespreken. Maar ook de BBC zelf was populair, de Belgische radio stond onder controle van de Duitsers, dat vertrouwde men niet. De bijnaam van de BBC was dan ook de Betrouwbare Berichten Centrale.

Bezet

Als een land zelf niets meer over de politiek, het leger, de politie, wetten en de rechtspraak heeft te zeggen spreken we van een land dat bezet is.

Blitzkrieg

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen, dat ging volgens de zogenaamde overrompelingstactiek met de inzet van tanks, vliegtuigen, parachutisten en grondtroepen.

Bolsjewisten (Bolsjewieken)

Russische Marxisten naar het idee van Lenin die later de Communistische Partij van de Sovjet-Unie zouden vormen. Veel westerse landen waren net zo fel gekant tegen het Bolsjewisme als het Duitsland van Hitler.

Capitulatie

Overgave van een land aan een vreemde mogendheid. Duitsland tekende op 8 mei de volledige overgave.

Censuur

Toezicht en controle op alles wat wordt uitgebracht zoals films, boeken, brieven en kranten.

D-Day

Op 6 juni 1944 landen geallieerde troepen op de Normandische kust. De 'D' is een militaire aanduiding, onterecht wordt er wel eens 'Decision-Day' van gemaakt.

Denazificatie

Duitse politici en militairen moesten na de oorlog ervan doordrongen worden dat het nazisme kansloos was en zou blijven. Niet in mindere mate gold dit voor het Duitse volk, wat een onmogelijke taak is gebleken hoewel het merendeel van de Duitsers de oorlog, Hitler en een groot Duitsland verwerpt.

Derde Rijk

Hitler riep in 1933 het Derde Rijk uit toen hij de macht kreeg van het Duitse volk. Er wordt ook wel gesproken van het Duizendjarige rijk. Het was de opvolger van de Weimar Republiek.

De term komt uit het boek *Das Dritte Reich* van Arthur Moeller van den Bruck uit 1923. Het eerste rijk was het Heilig Roomse Rijk en het tweede het Duitse Keizerrijk van 1871 tot 1918.

Einsatzgruppen

Concentratiekampen bestonden al langer maar vernietigingskampen nog niet, toen de ovens op volle toeren draaiden hadden elitetroepen al een ware slachting aangericht onder Joden in met name het oosten.

Ook communisten, zigeuners en journalisten moesten het vaak ontgelden. Er waren vier van dit soort moordcommando's die meer dan een miljoen moorden op hun geweten hebben.

Endlösung (Endziel)

De Duitsers wilden zich ontdoen van de Joden. Omdat ze de gehele Joodse populatie wilden uitroeien kan er gesproken worden van een genocide.

Fascisme

Politiek die gericht is op de centrale leiding van een land, het volk is ondergeschikt aan een extreem sterke vorm van nationalisme.

Fall Blau

In 1942 probeerden de Duitsers het Rode leger definitief te verslagen, de Slag om Leningrad verloren de nazi's en luidde de ineenstorting van het Duitse Rijk in.

Fall Gelb

Codenaam van de Duitsers voor het plan om Nederland, België en Luxemburg binnen te vallen en in te lijfen. Nederland viel op 15 mei, België en Luxemburg op 28 mei 1940.

Fall Rot

Na *Fall Gelb* was Frankrijk aan de beurt, de codenaam voor de inval in Frankrijk was *Fall Rot*. Na twintig dagen viel Frankrijk op 25 mei 1940.

Fall Weiss

Dit was het Duitse plan om Polen binnen te vallen en te veroveren. Deze inval in september 1939 was de aanleiding tot de Tweede Wereldoorlog.

Fat Man

Bijnaam van de kernbom die op 9 augustus 1945 door de Verenigde Staten boven de Japanse stad Nagasaki tot ontploffing werd gebracht. De atoombom op Hiroshima werd *Little Boy* genoemd (6 augustus 1945.)

Freya

Naar deze godin van de vruchtbaarheid is het Duitse radarsysteem vernoemd dat in de Tweede Wereldoorlog werd gebruikt

Führer

Hitler liet zich vanaf 1934 aanspreken met *Führer*, wat in het Duits 'leider' betekent.

Geallieerden

Bondgenootschap tussen Engeland, de Verenigde Staten, Canada en de Sovjet-Unie die de voornaamste 'vijanden' van het Duitse regime vormden.

Genocide

Volkerenmoord.

Hakenkruis

Hitler voerde een symboolpolitiek waarbij ook uiterlijk vertoon belangrijk was. Naast de SS tekens en het IJzeren kruis werd ook het hakenkruis ingevoerd als symbool voor het nationaal-socialisme. Zie ook 'Swastika'.

Holocaust

De systematische uitroeiing van het Joodse volk. Hetzelfde als 'Shoah'.

KdF

Kraft Durch Freude (kracht door vreugd) was de beloning aan hen die zich uitmuntend toonden qua inzet voor nazi-Duitsland. De eerste auto die voor het volk werd gebouwd heette eveneens de 'KDF', later werd dit de Volkswagen Kever.

Kriegsmarine

Onderdeel van de Duitse Wehrmacht.

KZ (Konzentrationslager)

Duits voor concentratiekamp

Lager

Duits voor kamp (Konzentrationslager, KZ)

Lebensraum

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam wilde hij meer levensruimte voor iedere Duitser, dat wilde hij bereiken door een groot Duits rijk te stichten. Dit streven kwam bekend te staan onder de term *Grossraumpolitik*.

Luftwaffe

De Duitse luchtmacht. De Duitsers zelf gebruikten het woord echter in veel bredere zin. Als de geallieerden kwamen om een Duitse stad te bombarderen werd er '*Luftwaffe*' geroepen. In 1935 liet Hitler door Göring de *Wehrmacht* opbouwen, iets wat internationaal moeilijk lag omdat Duitsland als agressor in de Eerste Wereldoorlog zich niet mocht herbewapenen. In vijf jaar tijd stond er een modern oorlogsapparaat waarvan de *Luftwaffe* een zeer belangrijk en gevreesd onderdeel was.

Nacht-und-Nebel-Erlass

Angst aanjagen was een van de middelen die de nazi's gebruikten. Aan het eind van de zomer van 1941 pakten de Duitsers lukraak mensen op die verdacht werden van mogelijke verzetsdaden, maar wat op dat moment (nog) niet bewezen kon worden. Zij werden tewerkgesteld in Duitse kampen maar kwamen nooit terug.

Navajo

De meeste Indianen in Amerika spreken Navajo, deze taal is zo gecompliceerd dat het Amerikaanse leger Navajo Indianen inzette

om gecodeerde berichten over de oorlog met Japan op te stellen. De Japanners hebben de code nimmer kunnen kraken.

Nazi

Duitse afkorting van 'nationaalsocialist', de gedachte dat Duitsers beter waren dan anderen lag ten grondslag aan deze beweging.

Neurenberg

In deze Duitse plaats werden na de oorlog veel processen tegen oorlogsmisdadigers gevoerd.

Neurenberger Wetten

De rassenwetten van Neurenberg waren anti-Joodse wetten uit 1935 om Joden rechten te ontnemen.

NKVD

De Russische geheime Dienst. Voor het eerst deden zij van zich spreken toen 20.000 Poolse militairen, waaronder veel officieren, bij Katyn in Polen door hen werden afgeslacht.

NSKK

Een vrij onbekend onderdeel van de Duitse NSDAP, de politieke beweging van Hitler. In alle bezette gebieden had de NSKK een afdeling.

Propaganda

Tijdens de bezettingsjaren probeerde Hitler het volk voor te houden dat ze maar beter mee konden werken want dan stonden hen mooie dingen te wachten.

Radioboodschappen en filmpjes met vrolijke tafereeltjes en kinderen op schoot bij Duitse soldaten moesten de indruk wekken dat het allemaal wel meeviel met de verschrikkingen. In de persoon van Goebbels had Hitler een verantwoordelijke aangesteld als minister van propaganda.

RAF

De Britse luchtmacht, 'The Royal Air Force'.

Rassenleer

Wetenschappelijk 'bewijs' dat bepaalde mensenrassen minderwaardig zijn. De nazi's gingen ervan uit dat het Germaanse ras verheven was boven andere rassen en dat die dus uigeroeid moesten worden. Deze theorie wordt door zo weinig mensen serieus genomen dat er van 'bewijs' geen sprake is.

Rassenzuivering

Op grond van afkomst een gehele bevolkingsgroep verwijderen uit de samenleving.

SA

De Sturmabteilung werd al in 1921 opgericht om partijbijeenkomsten te beleggen maar later hield ze zich ook bezig met het intimideren van politieke tegenstanders. SA-leden werden ook wel aangeduid als “de bruinhemden”.

Schutzstaffel (SS)

De Duitse beschermingsdienst die direct gelieerd was aan de NSDAP en ingezet werd om angst aan te jagen en Joden op te pakken

Shoah (sjoa)

Dit betekent letterlijk ‘vernietiging’ of ‘ramp’. Het staat voor de vervolging en moord op Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Sippenhaftung

Sippenhaftung is een collectieve bestraffing van doorgaans onschuldige familieleden van een dader. Dat vond niet alleen plaats onder de mensen die slachtoffer van het Duitse regime waren maar ook onder de nazi's zelf.

Swastika

Dit ‘hakenkruis’ stond symbool voor het nazisme. Hitler misbruikte een oud godsdienstig symbool van hindoes en boeddhisten. De swastika staat bijvoorbeeld afgebeeld op de voet van Boeddha. Het symbool komt echter ook voor op christelijke grafmonumenten bij Rome en op Griekse en Romeinse mozaïekvloeren.

U-Boot

‘*Unterseeboot*’, onderzeeboot van de Duitsers.

V1 en V2 en V3

De V1, Vergeltungswaffe 1 (vergeldingswapen) was eigenlijk ontworpen als een luchtafweerwapen maar werd al snel ingezet als aanvalswapen. De vliegende bom had een motor die ontstak als de druk rondom de raket een bepaalde waarde had. Op basis van de hoeveelheid kerosine en afstand konden de Duitsers redelijk nauwkeurig de raketten neer laten komen.

De V2 was zijn opvolger en werd geen vliegende bom maar een raket genoemd. De V3 was een kanon dat zware bommen kon afschieten.

V-E-Day

De dag dat Europa officieel bevrijd werd verklaard, 8 mei 1945.

V-J-Day

De dag dat Japan officieel verslagen was door de Amerikanen, 15 augustus 1945.

Vichy-Frankrijk

Deels was Frankrijk bezet gebied, maar in het zuiden was een groot gebied onder controle van maarschalk Pétain die openlijk sympathiseerde met de nazi's. Pétain leidde het land tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er werden veel Joden uitgeleverd aan de Duitsers, diverse overheidsinstanties werkten daaraan mee.

Waffen SS

De militaire tak van de SS.

Wannsee-conferentie

Op 20 januari 1942 kwamen nazi's en hoge Duitse ambtenaren bijeen in een villa aan de Duitse *Grosse Wannsee*, niet ver van Berlijn, om te bespreken hoe ze de Joden het snelst konden uitroeien. Besloten werd om vernietigingskampen in te richten met gaskamers en verbrandingsovens.

Weerwolf

In 1944 droeg Hitler Joseph Goebbels op om een groep strijders samen te stellen die aanslagen moesten plegen achter de linies van de geallieerden. De weerwolven werden geen succes omdat velen werden opgepakt en daardoor het moreel onder anderen tot een dieptepunt zank.

Wehrmacht

De complete Duitse defensiemacht: de Landmacht (*Heer*), Luchtmacht (*Luftwaffe*) en Zeemacht (*Kriegsmarine*).

Westwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 600 kilometer langs de Nederlandse, Belgische, Luxemburgse en Franse grens. De geallieerden noemde deze de Siegfriedlinie. In de Eerste Wereldoorlog hadden de Duitsers een verdedigingslijn die zo heette.

Bibliografie

Hieronder vindt u een selectie van algemene werken over het interbellum, die de leerlingen kunnen helpen bij het uitdiepen van het thema. Daarbij komen dan nog referenties over onderwerpen die in de tentoonstelling minder aan bod komen.

Woordenboeken

Paul ARON & José GOTOVITCH (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale en Belgique.

Bruxelles: André Versaille, 2008.

Isabelle BOURNIER & Marc POTTIER,

Atlas de la Seconde Guerre mondiale, Bruxelles, Casterman,

2006.

I.C.B. DEAR,

The Oxford Companion to World War II, Oxford-New York

University Press, 2001.

Philippe MASSON (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale (2 vol.). Paris,

Larousse, 1979-1980.

Monografieën

Antony, BEEVOR

The Second World War, London, 2012.

Crete – The Battle and the Resistance, London, 1990.

Stalingrad, London, 1998.

Berlin: The Downfall, 1945, London, 2002.

Chris, BELLAMY

Absolute War, Soviet Russia in the Second World War, London,

2007.

Marnix, BEYEN

Oorlog en verleden. Nationale geschiedenis in België en

Nederland, 1938-1947, 2002.

J. BOURKE,

The Second World War: A people's History, Oxford, 2001.

Christopher BROWNING,

Des hommes ordinaires: le 101e bataillon de réserve de la police

allemande et la Solution finale en Pologne. Paris, Tallandier,

2007.

- Haruko Taya COOK & Theodore F. COOK,
Japan at War, 1993.
- Albert, DE JONGHE
Hitler en het politieke lot van België, 1972.
- Luc DE VOS en Frank, DECAT,
Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie, 1990.
- Luc, De Vos,
De bevrijding. Van Normandië tot de Ardennen, 1994.
- Bruno, DE WEVER,
Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV, 1933-1945, 1994.
- Adrian, GILBERT,
POW: allied prisoners in Europe, 1939-1945, Londres, John Murray, 2006.
- José GOTOVITCH et Jules GÉRARD-LIBOIS,
L'an 40 : la Belgique occupée, Bruxelles, CRISP, 1971.
- Ian, KERSHAW,
Hitler 1889-1936: Hubris, London, 1998.
Hitler, 1936-1945: Nemesis, London, 2000.
- Hein A.M., KLEMMANN,
'Waarom honger in Europa in de Tweede Wereldoorlog?' in DE KEIZER, Madelon e.a. (red)., *Thuisfront. Oorlog en economie in de twintigste eeuw*, 2003.
- Ruth LEISEROWITZ,
Von Ostpreussen nach Kyritz. Wolfskinder auf dem Weg nach Brandenburg. Postdam, 2003.
- Primo LEVI,
Is dit een mens, Meulenhoff, 2010.
- Alie NOORLAG,
Een leven lang gezwegen. Getuigenissen van voormalige NSB'er en hun familie. Amsterdam: Profiel Uitgeverij.
- *Reflections, IWM Holocaust Exhibition Teachers' Guide*, London, 2000.
- Aline SAX,
Voor Vlaanderen, Volk en Führer. De motivatie en het wereldbeeld van Vlaamse collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog. 1940-1945. Antwerpen, Manteau, 2012.

Bärbel SCHMIDT,

Geschichte und Symbolik der gestreiften KZ-Häftlingskleidung,
Dissertation, Universität Oldenburg, 2000

URL: <http://oops.uni-oldenburg.de/volltexte/2000/440/>
(29/05/2012).

Peter SCHRIJVERS,

*De hel die Europa heet. Amerikaanse frontsoldaten in de Tweede
Wereldoorlog*. Amsterdam, Manteau, 2003.

Pieter SERRIEN,

Zo was onze oorlog. Getuigenissen over de Tweede

Wereldoorlog in België. Antwerpen: Manteau, 2014, p.163.

*Wandelen in Mortsel. Historische wandeling Bombardement 5
april 1943*. Mortsel, 2009, p.4.

*Elke dag angst. De terreur van de V-bommen in België (1944-
1945)*. Antwerpen, 2016.

Anneleen SPIESSENS,

“Gekleurd verleden: over geschiedenis, herinnering en mythe.”

In *Témoigner – entre Histoire et Mémoire*, 2011 (consulté en
ligne www.auschwitz.be en septembre 2017), p.119.

Veerle VAN DEN EECKHOUT ,

Twintig Ninoofse vrouwen en de repressie na de Tweede

Wereldoorlog. De rol van de getuige en de verdachte in

repressieonderzoeken na de Tweede Wereldoorlog, RUG, 2009.

Jan VELAERS & Herman VAN GOETHEM,

Leopold III, de Koning, het Land, de Oorlog, Lannoo, 1994, p.
329.

Etienne VERHOEYEN ,

België bezet 1940-1944, Brtn, 1993.

Het pedagogische aanbod van het WHI

GELEIDE BEZOEKEN: aangepast aan elk niveau. Groepen van max. 15 of 25 leerlingen, naargelang het thema : 70 € (week) – 80 € (weekend)

Mogelijke thema's: algemene rondleiding, de middeleeuwen, België in de 19e eeuw, het interbellum, de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, vliegtuigen, museologie, propaganda, dynastie, internationaal humanitair recht, ...

ANIMATIES: voor een verjaardag of een namiddag met vriendjes.

De animatie belicht de collecties op ludieke en interactieve wijze.

Groepen van max. 15 kinderen: 85 € (week) – 95 € (weekend)

Mogelijke thema's: Missie Regenboog, Op de vleugels van de wind, Beestig!, Ridder in de middeleeuwen, Pas op! Propaganda.

PEDAGOGISCHE DOSSIERS: dossiers voor de leerkrachten en vragenlijsten voor de leerlingen om een bezoek aan het Koninklijk Legermuseum voor te bereiden, te begeleiden en af te ronden. Gratis te downloaden op onze website www.klm-mra.be, rubriek Uw bezoek/Educatie/Pedagogische dossiers:

- voor het lager onderwijs: De dynastie, Leven en dood in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, Als stenen konden spreken, De geschiedenis van de luchtvaart, Interbellum, De Tweede Wereldoorlog
- voor het middelbaar: Als stenen konden spreken, Propaganda, Internationaal humanitair recht, Het interbellum, De Tweede Wereldoorlog

SPELBLAADJES: gratis te downloaden op onze webstek, om de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen spelenderwijs te verkennen.

Mogelijke thema's: De 19^e eeuw, De Tweede Wereldoorlog, De luchtvaart, Antarctica, #100Masters, Geocaching.

REIZENDE TENTOONSTELLING: Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. De prijs bevat de verzekering, het transport en het opstellen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Ze begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!
Thema: Verzet in Europa, Deportatie
Info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

EEN BEZOEK AAN DE SITE BREENDONK

Van september 1940 tot september 1944 verbleven zo'n 3.600 gevangenen in Breendonk. Als gedenkteken is het Fort van Breendonk, een van de best bewaarde kampen in Europa, symbool voor het lijden en de dood van alle slachtoffers van het nazisme.
Info en reserveringen: <http://www.breendonk.be>

EEN BEZOEK AAN DE SITE BASTOGNE BARRACKS

Sinds 2010 is er het Interpretatiecentrum van de Tweede Wereldoorlog in Bastenaken ondergebracht. Het parcours bestaat uit een reeks tentoonstellingsruimten en een aantal plekken die een belangrijke rol speelden in de Slag om de Ardennen, zoals de kelder van Mc Auliff of de eetzaal waar de kerstmaaltijd werd gehouden. U kunt ook een bezoek brengen aan het 'Vehicle Restoration Centre', waar de pantsers van het WHI een nieuw leven beginnen.

Bastogne Barracks, Quartier Slt. Heintz - Rue de la Roche 40 - 6600 Bastenaken

Bezoek op reservatie: 0032(0)61/24 21 24 of bb.whi@skynet.be

Duur: ongeveer 2 uur

<https://www.warheritage.be/fr/sites>

<http://www.bastognebarracks.be/>